

Олександр Рацул

ПЕДАГОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ СИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Статтю присвячено висвітленню педагогічного підґрунтя системного розвитку інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів. Визначено чотири рівні інформаційної культури (інформологічний; культурологічний; бібліографічний; філософський). Поділено інформаційну культуру на три категорії (інформаційну культуру фахівця; інформаційну культуру особистості; інформаційну культуру суспільства). Виокремлено сім комплексів професійно важливих якостей чинників успішної діяльності майбутніх соціальних педагогів (професійні знання й уміння; професійна спрямованість; відповідальність; активність; адаптивність; психологічна стійкість; комунікативність).

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційно-комунікаційні технології, майбутні соціальні педагоги, освітній процес, навчальний процес.

Психолого-педагогічні механізми системного розвитку інформаційної культури (ІК) майбутніх соціальних педагогів здійснюються на ґрунті застосування педагогічних технологій, орієнтованих на розвиток професійного самовизначення та творчого аспекту особистості, котрі враховують її індивідуально-психологічні характеристики. Системний розвиток ІК майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ має будуватися на ідеї цілісності особистості, а також її постійного розвитку й удосконалення під час професійної підготовки у ВНЗ. Звідси випливає, що одним із важливих завдань процесу системного розвитку ІК майбутніх соціальних педагогів є розкриття потенціалу їх особистостей, що забезпечує вдосконалення самої діяльності, а також і самих особистостей майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз системних досліджень останніх років, виконаних як вітчизняними (Т. М. Герега, Л. І. Годкевич, О. П. Кивлюк, Л. В. Коваль, О. В. Корчевська, А. М. Панченков, О. М. Пехота, О. І. Пометун, Н. М. Розенберг, О. В. Стрибна, О. Г. Ярошенко й ін.), так і зарубіжними (В. М. Букатова, Ю. М. Горвиць, Т. С. Комарова, Л. І. Лазарева, Т. С. Паніна, Д. А. Фарбер, Г. А. Цукерман, Т. І. Черкашина й ін.) науковцями, довів тезу про цілісність особистісної структури, високу корельованість усіх особистісних властивостей. У процесі дослідження визначаються професійно важливі якості особистості, володіючи котрими майбутні соціальні педагоги досягнуть певного рівня системного розвитку їх ІК.

За мету статті поставлено завдання визначити та проаналізувати

педагогічне підґрунтя системного розвитку інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів.

Виклад матеріалу. Проведене дослідження наявного й визначення бажаного ступеня системного розвитку ІК майбутніх соціальних педагогів за визначеними «еталонними параметрами», відбитими у кваліфікаційних характеристиках, визначило ту неузгодженість, яка має місце з точки зору різних експертів («споживачів» – представників організацій і «виго-товлювачів» – працівників ВНЗ). Кореляційний аналіз професіограми й думок експертів із приводу професійно важливих якостей майбутніх соціальних педагогів підтвердив залежність між інтегративними якостями особистостей майбутніх соціальних педагогів і їх успішною діяльністю і дозволив нам виокремити список із семи комплексів професійно важливих якостей чинників успішної діяльності майбутніх соціальних педагогів [1, с. 84]: 1) професійні знання й уміння; 2) професійна спрямованість; 3) відповідальність; 4) активність; 5) адаптивність; 6) психологічна стійкість; 7) комунікативність.

Досліджувана цілісність професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в аспекті системного розвитку їх ІК – це структура, котра представлена самостійними взаємозв'язаними підструктурами – чинниками, кожен із яких детермінується якостями з високими оцінками важливості, котрі входять у нього. Успішність процесу системного розвитку ІК майбутніх соціальних педагогів визначається рівномірністю рівнів вираженості всіма виокремленими чинниками, тобто деякою універсальністю, гармонійністю особистостей майбутніх соціальних педагогів. Ранжування професійно важливих якостей на ґрунті кореляційного аналізу дозволило виявити, що для підвищення якості процесу системного розвитку ІК майбутніх соціальних педагогів необхідно приділити особливу увагу формуванню таких цілісностей у структурі особистостей майбутніх соціальних педагогів, як: а) професійна спрямованість; б) відповідальність.

Розвиток професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у царині ІКТ у ВНЗ визначається попереднім вираженням позитивного ставлення до професії та мотивами, котрі приховано за цим ставленням.

У психолого-педагогічних дослідженнях Е. Х. Башкаєвої [2], Н. В. Кузьміної [4] та ін. зазначено, що успіх творчої діяльності особистості багато в чому залежить від позитивного ставлення до справи, й самі функціональні можливості людини можуть бути визначені лише за умови, що ділові якості є результатом не лише здібностей, а й бажання застосовувати їх на практиці.

Е. Х. Башкаєва [2, с. 12], Н. В. Кузьміна [4, с. 28] виокремлюють три рівня професійної спрямованості, котрі можна віднести до будь-якої спеціальності: 1) перший рівень – це студенти з позитивною спрямованістю на професійну діяльність, яка передбачає зв'язок між домінуючими, провідними мотивами зі змістом професійної діяльності;

2) другий рівень – це студенти, для котрих прийнятним є компроміс між негативним ставленням до професії у процесі навчання у ВНЗ і перспективою надалі працювати за фахом; 3) третій рівень – це студенти з негативним ставленням до професії.

Проведений аналіз задоволеності майбутніх соціальних педагогів різними аспектами подальшої професійної діяльності й підготовки до неї показав, що для майбутніх соціальних педагогів першого рівня значимими є ті аспекти діяльності, котрі вимагають головних якостей педагога – відповідальності, активності, професійної спрямованості, комунікативності. Відповідно, для майбутніх соціальних педагогів другого рівня характерною є їх невпевненість у відповідності своїх здібностей характеру майбутньої професійної діяльності. У майбутніх соціальних педагогів немає впевненості в правильності вибору спеціальності. Натомість майже у всіх майбутніх соціальних педагогів третього рівня або виникало бажання перевестися на інші факультети, або вони могли бути відрахованими через слабку успішність.

Крім трьох рівнів професійної спрямованості, Е. Х. Башкаєва [2, с. 13], Н. В. Кузьміна [4, с. 30] виокремлюють три етапи розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх соціальних педагогів до використання ІКТ у ході навчальної діяльності. Першому етапу характерні високі показники навчальних і професійних мотивів, які керують навчальною діяльністю. Другий етап – це зниження інтенсивності всіх мотиваційних компонентів. Пізнавальні та професійні мотиви не виступають як домінуючі в навчальній діяльності. На третьому етапі зростає ступінь усвідомлення й інтеграції різних мотивів навчання.

В результаті теоретичного аналізу встановлено, що для вдосконалення процесу формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у царині ІКТ, окрім відомої диференціації здібностей, необхідною є й диференціація мотиваційної сфери особистостей майбутніх соціальних педагогів. Результати експериментальної роботи підтвердили, що на професійну спрямованість майбутніх соціальних педагогів у царині ІКТ великий вплив мають такі особистісні якості, як здібності й риси характеру.

Встановлено, що основним психолого-педагогічним механізмом у формуванні професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у царині ІКТ є суперечність між змістом їх професійної праці й особистісним змістом вибору професії.

Для розв'язання цієї суперечності й забезпечення динаміки розвитку професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів у царині ІКТ в умовах ВНЗ необхідними є: а) поглиблення особистісного сенсу вибору професії; б) коригування мотивації, акцент на домінуючий мотив, який стосується об'єктивного змісту діяльності; в) формування прямих мотивів у діяльності; г) визначення перспективи діяльності.

Таким чином, змінними, котрі визначають структуру професійно

важливих якостей майбутніх соціальних педагогів, є головні з них – професійна спрямованість і відповідальність. Чим більше майбутні соціальні педагоги у процесі виробничих і навчальних практик, вивчення спеціальних дисциплін дізнаються про свою майбутню роботу, чим більше вони опанують навичками фахівця при виконанні свої професійних обов'язків, тим вищим буде рівень сформованості якостей, необхідних для їх майбутньої професійної діяльності.

Критеріями сформованості професійних знань майбутніх соціальних педагогів у царині ІКТ (методологічних, теоретичних, методичних, технологічних) виступають: а) рівень розвитку пізнавальної активності та спрямованості особистості; б) обсяг, узагальненість і системність професійних знань; в) характер мислення, відкритість пошуку, творче, нестандартне осмислення дійсності; г) вміння застосовувати знання в різних професійних ситуаціях.

Аналіз наукових робіт із педагогіки в аспекті професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у царині ІКТ показує, що необхідним є розвиток відповідного рівня ІК майбутніх соціальних педагогів, а також, що існує декілька підходів до її вивчення. Можна виокремити чотири рівні ІК: 1) інформологічний; 2) культурологічний; 3) бібліографічний; 4) філософський.

У свою чергу, ІК поділяється на три категорії: 1) інформаційну культуру фахівця; 2) інформаційну культуру особистості; 3) інформаційну культуру суспільства в цілому.

Наукові дослідження про системний розвиток ІК майбутніх соціальних педагогів дозволяють виокремити й уточнити сенс терміна «інформаційна культура майбутніх соціальних педагогів».

ІК майбутніх соціальних педагогів передбачає або складається зі справжнього знання ними потенційних можливостей сучасних ІКТ, а також уміння правильно й раціонально їх використовувати в повсякденному навчанні, у процесі прийняття рішень у майбутній професійній діяльності.

Вміння аналізувати, передбачати та прогнозувати професійні ситуації за допомогою побудови інформаційних моделей досліджуваних процесів і явищ із використанням усього арсеналу засобів обчислювальної техніки та програмного забезпечення допоможе витримати в майбутньому будь-яку конкуренцію.

За допомогою проведеного аналізу наукових робіт у галузі ІК гуманітаріїв можна вивести критерії її оцінки. Для визначення критеріїв оцінки ІК майбутніх соціальних педагогів на ґрунті комплексу знань, умінь і навичок у царині інформатики й ІКТ, ми обрали деякі, на наш погляд, найважливіші з них.

Майбутні соціальні педагоги, котрі володіють ІК, мають уміти: а) обирати й формулювати цілі; б) здійснювати формулювання завдань; в) будувати інформаційні моделі досліджуваних процесів і явищ;

г) аналізувати інформаційні моделі за допомогою автоматизованих інформаційних систем; г) упорядковувати, систематизувати, структурувати дані та знання, розуміти сутність інформаційного моделювання, способи представлення даних; д) інтерпретувати отримані результати; е) приймати рішення про застосування того чи того програмного забезпечення, тих чи тих ІКТ для підвищення ефективності своєї професійної діяльності; є) передбачати наслідки прийнятих рішень і робити відповідні висновки; ж) використовувати для аналізу досліджуваних процесів і явищ бази даних, системи штучного інтелекту й інші сучасні ІКТ; з) користуватися автоматизованими інформаційними системами – системами збирання, зберігання, опрацювання, передавання та презентування інформації, які базуються на електронній техніці й системах телекомунікації; и) успішно користуватися такими ресурсами, як міжнародні інформаційні мережі, світовий банк даних; і) здійснювати вибір потрібної бази даних із усіх наявних; ї) проводити автоматизований аналіз даних; к) володіти основами алгоритмізації: принципами побудови алгоритмів (метод покрокової деталізації «зверху вниз»), базовими структурами алгоритмів при обов'язковому вивченні якої-небудь процедурно-орієнтованої мови програмування; л) користуватися першоджерелами; м) знати авторів найважливіших для галузі ідей, володіти певним переліком їх творів (знати назви, зміст і значення основних наукових і прикладних праць із галузі, авторські концепції тощо), конкретних документів (довідників, нормативної документації, авторитетних публікацій у галузі, провідних фахових періодичних видань тощо); н) вміти оперувати першоджерелами (пам'ятати, вміти посилатися на них, апелювати до їх авторитету тощо); о) вміти, використовуючи різні джерела, знайти інформацію, дібрати потрібне, проаналізувати й раціонально використовувати її у своїй діяльності для досягнення конкретно поставленої мети; п) раціонально використовувати, зберігати й розвивати місцеві інформаційні ресурси; р) знати рівень доступності цих ресурсів населенню та зміст інформаційних зв'язків; с) володіти правовими основами інформаційної діяльності, знати закони й нормативні акти, котрі регламентують цю діяльність, володіти довідково-правовими системами й системами прийняття рішень; т) знати основи інформаційної безпеки; у) знати закони функціонування інформації у суспільстві; ф) розуміти сутність інформаційних перетворень, які відбуваються; х) розуміти своє місце й завдання в інформаційному суспільстві, яке формується.

Опанування знаннями, вміннями й навичками при системному розвитку ІК майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ дозволить сформувати в них усі необхідні елементи сучасної ІК.

Розділивши технічну підготовку й ІК майбутніх соціальних педагогів, і вивчивши всі знання, вміння й навички, одержувані при вивченні інформатики й ІКТ за спеціальністю «Соціальна педагогіка», ми провели аналіз знань і вмінь, набутих майбутніми соціальними педагогами

при вивченні дисциплін, які сприяють системному розвитку ІК, й у виконанні кожного із вищезазначених критеріїв. Підготовка майбутніх соціальних педагогів високого класу вимагає нових підходів у викладанні відповідних дисциплін, при котрих формування знань у галузі спеціалізації має поєднуватися з набуттям практичних навичок роботи за комп'ютером під час розв'язання професійних завдань [3, с. 12].

Таким чином, у навчальному процесі ВНЗ використовуються сучасні методичні матеріали. Поширення ІКТ, використання обчислювальної техніки вимагає постійного вдосконалення форм організації навчального процесу й використовуваних методичних матеріалів.

У вітчизняній галузі ІКТ проблема підготовки кваліфікованих фахівців є однією із ключових. Для її подальшого формування й розвитку потрібно дедалі більше кваліфікованих спеціалістів, які вміють застосовувати сучасні методи й технології програмування в педагогіці.

Керівники ВНЗ мають усвідомлювати важливість того, що дисципліни інформаційного профілю займають дедалі значущіше місце в навчальних планах для всіх спеціальностей. Проте, для того, щоб рівень системного розвитку ІК майбутніх соціальних педагогів відповідав сучасним вимогам, які ставляться до ВНЗ, необхідно вдосконалювати й актуалізувати навчальні програми як у царині інформатики в цілому, так і в частині дисциплін, присвячених практичним питанням педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Водночас необхідно, щоб сучасна вища освіта відповідала потребам індустрії ІКТ, яка постійно розвивається.

Виявлення й опис педагогічного підґрунтя системного розвитку інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів має перспективу в плані використання отриманих наукових результатів у процесі системного розвитку інформаційної культури майбутніх фахівців інших спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова С. Г. Информационная культура личности: вопросы формирования / С. Г. Антонова // Высшее образование в России. – 1994. – № 1. – С. 82–88.
2. Башкаева Э. Х. Формирование профессионально значимых качеств будущего инженера в процессе учебной деятельности : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Эмилия Харитоновна Башкаева. – Ставрополь, 2002. – 22 с.
3. Григорьев С. Г. Методика проведения педагогического эксперимента : пособие для аспирантов и соискателей / С. Г. Григорьев. – М. : ИНИНФО, 1995. – 27 с.
4. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1970. – 114 с.